

45 РОКІВ ІЗ ФІЛОСОФІЄЮ У СЕРЦІ І В СТИНАХ ХГУ-ХАДУ-ХНАДУ (СПОГАДИ)

Професор Олександр Костянтинович Чаплигін

У чомусь цифра в 45 років мого інтересу до філософії дещо умовна: захопився я філософією і тільки що зароджуваною соціологією зі своїм другом Федором Турченко завдяки нашому викладачеві історичного матеріалізму доценту Іді Дмитріївні Євдокимовій-Ковальовій десь на третьому курсі історичного факультету Харківського університету. Випускниця філософського факультету Ленінградського університету, Іда Дмитріївна з самого початку надавала перевагу індивідуальній шліфовці нашої свідомості . За її ініціативою був створений філософський гурток, активними учасниками якого стали і ми з Федором (зараз Федір Григорович – відомий український історик), тут ми підготували і публічно зачитали свої реферативні роботи: я – по проблемі морального виховання молоді, а також менш вдало по методологічним основам системного аналізу, товариш захопився проблемою відчуження в її гегелівсько-марксовому розумінні . Справедливо буде зауважити, що також значний вплив на становлення нашого світогляду мав тоді і доцент Георгій Миколайович Садовський, який вів заняття з діалектичного матеріалізму. Він віддавав перевагу, так би мовити, публічним та масовим формам спілкування з молоддю, читаючи лекції, не дивлячись на будь-які заборони і авторитети або ідеологічні установки. Не ігнорував він і бесід зі студентами на перервах, коли останні юрмилися біля викладача в курилці. І завжди відповідав на їх питання, як завжди, різко і відверто.

Було це у 1967-68 року, тобто принаймні 52-53 роки тому і вже тоді закрадалася думка, що я не туди попав: краще було б поступати на філософський факультет. Але у Харкові такого не було і з Федором ми «дозріли» вже після закінчення навчання у 1970 році. В приймальній комісії КГУ нам сказали, що після стаціонарного навчання треба відпрацювати за

місцем державного розподілу те, до того ж отримувати другу спеціальність услід за першою не передбачено законом.

Не знаю, як почував себе Федір, а я у то час сприймав події, що відбувалися у моєму житті з якоюсь дитячою поверховістю і думкою «якщо воно так вийшло, то так і потрібно». Тим паче, що розподілений я був у вже знайомий мені Чугуївський район у середню школу села Коробочкіно. І оскільки я і влітку 1970, як і рік тому знов поїхав працювати «замполітом» у студентський спортивно-оздоровчий табір «Фігуровка». До того ж, я у вигляді виключення отримав дозвіл на захист диплому по кафедрі філософії, а не історіографії та джерелознавство, яку очолював перший проректор університету Віктор Іванович Астахов, людина шанована і авторитетна. І саме на цій кафедрі я мав спеціалізуватися і захищати дипломну роботу.

Я старанно виконував усі завдання – з легкістю писав курсові роботи і захищав їх, здавав усі іспити та заліки. А на п'ятому курсі разом з Ідою Дмитріівною ми вирішили писати дипломну роботу по кафедрі філософії і клопотати про це перед ректором.

Було б у мене більше життєвого досвіду, то, може, я б на це і не наважився. Але я тоді, забувши про все, вважав це ще одним кроком ближче до філософії. Але як я помилявся!

На перший погляд, Віктор Іванович Астахов був того ж демократичним і навіть ліберальним. Так, він єдиний з викладачів історичного факультету, прочитавши свій курс з історіографії, пропонував усім студентам наприкінці висловити зауваження щодо самого курсу, власного ставлення до курсу і до професора, але більшою мірою, звичайно, необхідно було говорити про власні недоліки. До самокритики старанно готувався і я, але оскільки моє прізвище було у списку академічного журналу десь позаду (на літеру «Ч»), то до мене черга так і не дійшла.

Звичайно, усі ми його поважали й я також не допускав з його боку якоїсь несправедливості. Тим більше, що й голова профкому обіцяв, мовляв,

іди працюю у таборі, а перед вереснем я піду до проректора і попрохаю за тебе... .

Я схилився до думки, що все в мене буде добре – хоча й не поступлю в аспірантуру (тут перепорою була моя безпартійність), то працювати в лабораторії конкретно-соціологічних досліджень я буду обов'язково. До того ж, у спортивно-оздоровчому таборі у мене була можливість особистого спілкування з Віктором Івановичем. Як перший проректор, він влітку опікувався як раз діяльністю табору і час від часу наїздив до нас з перевітками. Начальником табору був представник кафедри фізичного виховання, інші посади також займали його колеги, а я як замісник начальника з ідейно-виховної роботи був представником комітету комсомолу і профкому університету водночас.

До приїзду проректора ми готувалися заздалегідь: разом із охоронцем табору ми ловили рибу, повари готували святкову вечерю з обов'язковим шашликом. Смажена рибка та шашличок вимагали до такої вечері і добру чарку. Зазвичай, це був коньяк, який любляв і проректор. Це вже був мій обов'язок – доставити 1-2 пляшки цього напою з ближньої крамниці чи кафе. Тоді бесіда, як це водиться, йшла жвавіше, а перевітка нашої роботи краще.

Восени голова профкому університету Я.О. Лимарь, як і обіцяв, пішов на прийом до проректора попрохати за мене, а повернувся дещо ошелешений. Трохи прийшовши у свій звичайний стан, запитав:

– Ти нічого десь не говорив проти Віктора Івановича чи Валентини Іларіонівни (це дружина проректора)?

– Та, здається, ні!

Яша далі розповів, що при згадці про моє ім'я Віктор Іванович виразно провів рукою по шиї і відповів:

– Ось вони де в мене, ці соціологи. Хай їде працювати в сільську школу!

Пішовши таким чином «в люди», я попрацював у школі, два роки був на, як тоді казали, на звільній комсомольській роботі в сільському райкомі

комсомолу, ковтнув і журналістського хліба: з 1972 по 1978 рік працював в Чугуївській міськрайонній газеті «Червона зірка» Харківської області, пройшовши шлях від кореспондента до замісника редактора по дубляжу (газета друкувалася як російською, так і українською мовою, тобто, дублювалася). З вдячністю згадую моїх колег по газетярському цеху – редактора газети Іларіона Яковича Посохова, а також співробітників М.І. Данилову, Д.І. Мальовану, З.Є. Волик, П.Г. Шишканова, Л.Г. Жукова, завдяки допомозі яких я виробив власний стиль письма і міг у подальшому вільно і не на «суконній» мові письмово викладати власну думку.

1976 рік був для мене знаменний: це був час, коли я всерйоз узявся за дисертацію, здав до друку свою першу наукову статтю і коли мій науковий керівник познайомила мене з кафедрою в ХАДІ і її завідувачем доцентом Володимиром Петровичем Шерстнюком. Той домовився з тодішнім ректором Іваном Макаровичем Грушко, в результаті я на рік, з так званим цільовим призначенням для ХАДІ, став аспірантом вже стаціонару при кафедрі філософії університету. Для мене це перебування було справжнім святом – 1978 рік я провів як повноправний аспірант, спілкуючись крім свого наукового керівника з професорами Ю.Ф. Бухаловим, О.О. Якубою, завідувачем кафедри О.Ф. Плахотним. Тепло я сьогодні згаю про спілкування з молодими тоді викладачами І.З. Цехмісітро, О.О. Мамалуєм, Л.М. Деніско, В.П. Педаном, В.В. Шкодою, та іншими.

Після захисту дисертації у червні 1979 року, як завжди, ми вийшли «на перекур». До загальної компанії приєднався і я, хоча я ніколи не палив. І, звичайно, був окрилений своїм успіхом. Мою ейфорію зупинив Володимир Васильович Шкода, який напівжартома, напівсерйозно зауважив:

– Зупинись, Сашко, не забувай, що ти лише кандидат у світ вчених...

Чомусь ці слова запали мені в душу і я їх запам'ятав на усе життя. Певною мірою, вони стимулювали у найважчі часи, не дивлячись на зовнішні та внутрішні перепони просуватися до поставленої мети.

Цей рік був заповнений роботою над дисертацією, дуже важливим для мене спілкуванням. Моя свідомість, як губка, всмоктувала все, що я чув на засіданнях кафедри, на методичних та наукових семінарах, на все, що робили старші, більш досвідчені колеги. За цей час я встиг написати більш-менш пристойний текст роботи, їздив у відрядження у Москву, Ленінград, Київ, знайомлячись з новітньою філософською літературою (Інтернета тоді не було!). Зустрічався з спеціалістами, які могли бути опонентами під час захисту дисертації. Так я познайомився з І. С. Коном, В.Т. Лісовським, В.О. Ядовим у Ленінграді, з О.Г. Спіркіним у Москві. Тоді у центральній бібліотеці ім. В.Леніна («Ленінці») у Москві був спеціальний дисертаційний зал, де тільки і можна було прочитати тексти нещодавно захищених дисертацій. І це була корисна інформація для початківця, яким я тоді був.

На початку 1979 року я, скористався місячною відпусткою, що її я присвятив доведенню до кондиції тексту дисертації, а в червні того ж року захистив її. Моїми опонентами були професор Лідія Василівна Сохань з Києва та кандидат наук Анатолій Олексійович Горшков. З останнім трохи не вийшла затримка. Після аспірантури він працював на тій же кафедрі у ХАДІ, аспірантом якої я був. Але на цей час основним місцем його роботи був горком партії. А в ті часи працівникам партійних і державних органів влади забороняли будь-які сумісництва. Таким чином, назрівало два порушення: перше, що опонент колись працював у тому ж навчальному закладі, де мав працювати і я, друге – Анатолію Олексійовичу могли не дати дозволу на опонування за основним на той час місцем роботи. Офіційної заборони, як тоді було нерідко, не було, але неофіційно це практикувалося, особливо коли його начальство довідалося б про це, то могло б заборонити просто із заздрощів. Але якимось чином необхідну довідку Анатолій Олексійович здобув і захист пройшов успішно. Я, пам'ятаю, довго умовляв мого опонента відвідати і святкову вечерю, наголошуючи на тому, що йому необхідно як кандидату наук для продовження своєї наукової кар'єри знайомство з провідними філософами. Він у досить категоричній формі

відмовився, бо ті ж його керівники могли пробачити участь його у захисті, але не в «пияцтві», та ще й за межами пильного партійного ока. На жаль, Анатолій Олексійович рано пішов з життя і не розкрив до кінця свого неабиякого творчого потенціалу.

Моя поява в інституті мала певний розголос і у деякого здивування – що це за аспірант, що у строк захистив дисертацію і чи не стоять за ним якісь впливові люди, тим більше що опонентом у нього був «сам Горшков»! Звичайно, ніякої «волохатої лапи» за мною, сільським хлопцем, не було і бути не могло. Була наполеглива моя праця, зусилля мого керівника, підтримка колективу університетської кафедри.

Вже з перших днів на кафедрі я зійшовся зі старшим за мене випускником історичного факультету Анатолієм Івановичем Лімаровим, з яким теплі відносини проніс через усе життя. Він, до речі, на кафедрі працював ще з тих пір, коли вона була об'єднаною з істориками, і, звичайно, увійшов у склад нової кафедри філософії у 1971 році.

До речі, про склад кафедри. З самого початку до нього з завідувачем входило 8 чоловік. Це доценти М.О. Улановська, М.І. Аронов, ст. викладачі О.Г. Стеценко, Н.В. Расторгуєва, С.Л. Лускань, О.М. Маліс, асистенти А.І. Абраменкова та А.І. Лімаров. Останньому в той час виповнився 31 рік.

Коли я приступив до роботи на кафедрі склад дещо змінився – С.А. Лускань пішов з життя, О.М. Маліс вийшов на пенсію, А.І. Абраменкова та О.Г. Стеценко перейшли на рідну для них кафедру історії КПРС. У 70-80 роки (це вже відбувалося на моїх очах) на кафедрі з'явилися як молоді викладачі, які поступово склали кістяк колективу (О.П. Леонов, І.А. Дідур, О.І. Чорноморець, І.М. Маяк, Л.Д. Леутська) та досить велика група військових, що закінчували службу у військових навчальних закладах і переходили у штатське життя. Це були Л.М. Масленніков, В.М. Д'яченко, О.І. Мінкін, дещо пізніше Ю.Г. Єфімов, Є.М. Сук. Як правило, більшість їх викладало науковий комунізм. І незалежно від того, чи мали вони наукові ступені і звання, як правило, це були ерудовані спеціалісти, знавці своєї

справи. Серед них можна виділити доцента Ю.Г. Єфімова, який майстерно і артистично читав лекції з філософії, ст. викладача В.М. Д'яченко, який демонстрував майстерне використання технічних засобів у викладацькій роботі. Л.М. Масленников полюбляв постійно полемізувати зі студентами і з викладачами, але іноді з жаром міг вже завтра відкидати те, що сьогодні не менш гаряче захищав. Полемічний запал він переносив і на навчальний процес, і на іспиті часто сам починав відповідати на екзаменаційні питання. Студенти замовкали і чекали, яку ж оцінку їм поставить викладач. Не можу не згадати добрим словом і про Є.М. Сук, який пізніше, коли я очолив кафедру, своїми порадами і досвідом допомагав мені у скрутних становищах. Та і взагалі офіцерський склад кафедри своєю дисциплінованістю, відвертими судженнями нерідко протистояли анархічній розхристаності деяких інших викладачів, яких через різницю у віці чи їх авторитет я не міг прямо критикувати. Допомагала мені і наша партійна організація, яку досить великий проміжок часу очолювала І.М. Маяк.

У 70-80 роки штатний склад кафедри значно зріс - у цей період кількість викладачів на ній досягла 22 штатних одиниць. Методичний кабінет кафедри очолювала П.І. Маріненко, потім Г.І. Івахненко, а з 1987 року і по сьогоднішній день Т.А. Куліміна. Мінявся і лаборантський склад. Ті, хто були націлені на наукову роботу, закінчували аспірантуру, захищали дисертації і успішно працювали у різних вишах. Наприклад, Роза Смірнова з 1972 по 1975 рік працювала викладачем на кафедрі. Закінчила філософський факультет Ленінградського університету. У Київському університеті закінчила аспірантуру і захистила дисертацію. Потім працювала старшим науковим співробітником в Інституті Філософії АН Білорусі.

Люда Шаповал-Портянченко спочатку працювала у нас старшим лаборантом, навчалась в аспірантурі, захистила дисертацію і перейшла в Університет внутрішніх справ.

С. Євсєєв теж кандидат наук, працює у Харківському університеті будівництва та архітектури.

Особливо я жалкував за О.П. Леоновим, з яким працювали разом до 1992 року і якому я через 1-2 п'ятирічні строки планував передати кафедру. Але сімейні обставини, загальна невпевненість тієї пори вимусила його шукати кращої долі на півночі Росії і слід його загубився...

У 1984 році, будучи вже старшим викладачем я, побував на семестрових курсах підвищення кваліфікації в ІПК при Київському університеті. Там були нові знайомства, кваліфіковані викладачі з філософського факультету столичного університету і з Інституту Філософії на чолі з його директором В. Шинкаруком. Зокрема, в Інституті підвищення кваліфікації я познайомився з Борисом Володимировичем Новіковим, відносини з яким переросли у дружбу, тим більше, що для нас тема творчості стала наскрізною на все життя. Там я затвердив тему докторської дисертації. На жаль, консультант невдовзі пішов з життя, а моя робота над докторською через різні обставини затягнулась аж на 18 років. Її я захистив у лютому 2002 року в Харківському військовому університеті.

Трохи про керівництво кафедри. З 1971 до 1983 року нею керував В.П. Шерстнюк. У 65 років, як тоді водилося, він пішов у відставку, зайнявши посаду доцента кафедри. Тоді, на жаль, не було такої посади «професор ХНАДУ», якої Володимир Петрович цілком заслуговував.

Біля півроку обов'язки завідувача тимчасово виконувала доцент О.І. Чорноморець Але вже у 1985 році на посаду, як здавалося постійно, був призначений Євген Тихонович Євсєєв. Не пройшло і двох років, як у відставку зібрався професор Степан Андрійович Канавенко з причин того ж вікового обмеження. І Є.Т. Євсєєв очолив рідну кафедру історії.

Так, у 1986 році у свої 40 років я став завідувачем кафедри. Тоді процедура затвердження на таких посадах була відпрацьована: спочатку я мав предстати перед інститутським парткомом і ректоратом, потім – перед райкомом і обкомом партії і вже після того – у ЦК компартії України. У Київ ми їхали разом з О.О. Мамалуєм, якого висунули на той час на завідувача кафедри філософії та наукового комунізму Харківської академії міського

господарства. Пам'ятаю, що ми обговорили ситуацію і трохи позлословили з того, що нашим персонам приділяють таку велику увагу. Все пройшло гладко, на можливі питання ми мали відповіді, і поїхали додому працювати. Так я став завідувачем, вважаючи, що на цій посаді буду десь 5-10 років, не більше. А виявилось попереду цілих 35 років, і лише у вересні 2021 року я передав посаду професору Бондаренку Володимирі Васильовичу.

Проблем, яких було не обійти, на той час було багато. По-перше, необхідно було посилювати кадровий склад кафедри. По-друге, через кілька років перед нами виникла проблема зміни змісту і номенклатури курсів, що читалися. З самого початку стало зрозуміло, що необхідно змінювати викладання, так званого, наукового комунізму, зміст якого тоді потерпав нищівної поразки на теоретичному рівні і все більше ставав посміховиськом у практичній площині. Спочатку його і на всеукраїнському рівні, і ми на кафедрі замінили на «теорію соціалізму», що проіснувала недовго, а з розпадом СРСР і набуттям Україною незалежності цю теорію надовго змінила «Політологія». Так і кафедра змінила назву на кафедру «Філософії і політології». Нову дисципліну мав хтось читати. Побоювання щодо того, як до цих змін будуть ставитися наші полковники, виявилися марними – виховані ще у попередній епохі, а хтось і в сталінський період, вони виявилися звичними до змін у «лінії партії» і досить швидко оволоділи новим лексиконом і досить пристойно почали викладати політологічні теми. Але, звичайно, цим не вирішувалась кадрова проблема.

На щастя, на той час у Харківському університеті відкрився соціологічний факультет, і його випускники поповнили наші ряди. Але молодих випускників треба було посилати в цільову аспірантуру. Так, попрацювавши деякий час асистентами, або у складі соціологічної лабораторії закінчили аспірантуру й захистили дисертації О.О. Маркозова, Т.Г. Прохоренко, Т.В. Ярмач, В.В. Лисенкова. Вони й склали кадрову основу кафедри у 2000-ні роки.

Про діяльність лабораторії (групи) соціологічних досліджень ХНАДУ.

Лабораторія конкретно-соціологічних досліджень у нашому університеті заснована у 1983 році і працює по сьогоднішній день. Ініціатором її відкриття був покійний ректор проф. А.М. Туренко. Науковим керівником групи був призначений тоді доц. О.К. Чаплигін (нині професор кафедри філософії і педагогіки професійної освіти). У різні роки у склад лабораторії входило до 5 співробітників, серед яких Т.В. Ярмач, В.В. Лисенкова, А.І. Латишева, І. Сиротенко. Перші двоє закінчили аспірантуру і захистили кандидатські дисертації, а В.В. Лисенкова стала доктором філософських наук.

У різні часи до роботи лабораторії залучалися викладачі кафедри філософії і політології доц. Т.Г. Прохоренко, доц. О.О. Маркозова, доц. А.С. Дорошкевич та інші.

На перших порах робота лабораторії концентрувалась на розробці питань, пов'язаних з виконанням запитів факультетів університету та ректорату щодо думки студентів про культурно-виховну роботу, організацію навчального процесу та ін.). Примітною була організація опитування студентів з приводу якості викладацької роботи (використовувався досвід ряду вишів Києва, угорських та польських закладів).

Поступово коло питань розширювалося. У різні роки соціологи нашого університету були залучені до виконання НДР разом з соціологами ХДУ ім. Каразіна, ХНУРЕ. Зокрема в останньому випадку виконувалися теми «Формування особистості інженера у ВНЗ», «Гуманітаризація вищої освіти: навчально-виховний аспект». Досить тривалим було співробітництво з Укравтодором. У період з 2002 по 2007 роки було проведено ряд соціологічних досліджень на замовлення вказаної дорожньої організації України, які виконувалися на госпдоговорних засадах, у тому числі «Комплексна оцінка якості підготовки спеціалістів у вишах України».

Необхідно назвати й тих, хто у той час, чи трохи пізніше, захистив докторські дисертації. Першим серед них був Віталій Семенович Полікарпов. У нас він з'явився після докторантури, яку проходив в одному з Московських

вишів. Закінчивши в 1964 році Ростовський університет за фахом фізик-теоретик, але захопившись філософією, він уже в 1968 році захистив кандидатську дисертацію «Філософське значення категорій симетрія та асиметрія у фізиці». У 1988 році В.С. Полікарпов захищає докторську дисертацію «Гносеологічний аналіз ролі символів у фізиці і математиці». З 1991 року – професор. Якраз у період з 1988-1992 р. він працював на нашій кафедрі. Хочу віддати належне Віталію Семеновичу, який у важкі роки разом зі своїми аспірантами та іншими викладачами (зокрема з В.В. Кравченко) не тільки розробив, але й втілював у навчальний процес курс вітчизняної та світової культури. Йому належить чи не перший в Україні навчальний посібник, виданий українською мовою.

Зараз В.О. Полікарпов живе і працює в РФ у місті Таганрозі, очолює науково-освітній центр «Методологічні проблеми наукових досліджень інженерно-технологічної академії Південного федерального університету. Ще на початку 90-х В. С. Полікарпов відрізнявся виключною працьовитістю, цілеспрямованістю, і на сьогодні його науковий доробок складає більше 80 великих наукових та науково-методичних праць. Одним із напрямів, у якому він працював – це філософія науки, але не тільки, у колі інтересів професора Полікарпова філософська антропологія, і, як уже зазначалося, і культурологія. Якось він приїжджав до нас і подарував свою книжку «Нравы в российской империи». Якраз улітку 2021 році Віталій Семенович відзначив своє 80-річчя. Зичимо йому здоров'я, багатьох років життя, творчої наснаги і благополуччя у особистому житті!

Вікторія Володимирівна Кравченко прийшла до нас значно раніше за В.С. Полікарпова. Вона користувалися щирою симпатією колективу кафедри, бо вона у той час брала участь у грі «Що? Де? Коли?», яку регулярно демонстрували по центральному телебаченню. І всі ми вболівали за «нашу Віту».

Шлях її у філософію був досить складний. Закінчивши інженерно-економічний інститут, вона пішла працювати у Харківську юридичну

акажемію і там отримала другу освіту. Потім відгукнулася на запрошення В.П. Шерстюка і перейшла на нашу кафедру. Від нас потім поступила в аспірантуру при філософському факультеті Київського університету і в 1990 році захистила кандидатську дисертацію «Истоки и традиции восточного мистицизма и духовной культуры России XIX-начала XX века».

Навчалася Вікторія Володимирівна і в докторантурі при кафедрі вітчизняної філософії Російського гуманітарного університету. І хоча було це в горезвісні 90-ті роки, у 1998 році В.В. Кравченко захистила і докторську дисертацію «Мистицизм в русской духовной культуре XIX-начала XX века».

У 2000 році вона вимушена була перезахиститися в Інституті філософії АН України, бо тоді захист в Росії в Україні вже не зараховувався як такий. Як виявилось це не було життєво необхідним, бо у тому ж році авторка переїхала на постійне місце проживання до Москви, де мешкає і зараз.

Лекції з історії культури та культурології В.В. Кравченко читала віртуозно й яскраво з використанням технічних засобів навчання. Якось її лекцію відвідав ректор професор Грушко Іван Макарович і був розчулений почутим. Ностальгічно пригадував про те, що коли він навчався у академії у Ленінграді, їх курсантів теж знайомили з культурним надбанням міста. При цьому нарікав сьгоднішнім студентам, що вони не користуються можливостями, які дає велике місто для їх культурного розвитку. І ще одне впливає з пам'яті. Експериментально в університеті вирішили створити курс «Історія науки і культури» та доручили його читати двом викладачам-культурологу В.В. Кравченко та спеціалісту-дорожнику. Експеримент, тільки подавшись, довелось згорнути через явну перевагу культуролога.

Звичайно, будувати відносини з такими своєрідними і творчими особами, як професори В.С. Полікарпов і В.В. Кравченко, було нелегко, тим більше, що і я сам був відносно молодим, без досвіду, й досить емоційній. Це не страхувало мене від помилок, певної несправедливості, за що я маю заднім числом вибачитись перед ними. Зовсім по-іншому склалися відносини ще з одним вихідцем з нашої кафедри – Сергієм Івановичем

Некрасовим. Ми були дружніми і тоді, коли працювали разом, і коли він переїхав на рідну для нього Білгородщину. Останній раз ми зустрічалися з ним у 2005 році, коли побували на 1-ому Російському філософському конгресі, коли і він, і я вже були доктори наук і професори. Розпитали один одного про життя-буття і разом ходили на лекції видатних російських філософів, усілякі «круглі» столи й інші заходи, що супроводжували конгрес.

Пізніше в Інтернеті я відшукав «Словник з філософії науки та техніки», що його підготував Сергій Іванович зі своєю дружиною Ніною Андріївною, з якою я теж добре знайомий, і яка також стала доктором наук і професором, я залюбки використовую матеріали словника у роботі з магістрантами й аспірантами. Як і я, Сергій Іванович закінчив історичний факультет Харківського університету, але вже через вісім років поспіль. Працював на нашій кафедрі, і навчався на філософському факультеті Київського університету, який закінчив у 1984 році, а у 1988 році і аспірантуру там же. Захистив кандидатську дисертацію у 1989 році в Київському університеті, а у 2002 році вже у Нижегородському університеті захистив докторську дисертацію «Раціональність і моральність як прояв еволюції універсуму». Автор більше, ніж 100 наукових та науково-методичних праць (у тому числі 8 монографій), 7 підручників і посібників.

Пройшов традиційний шлях – від доцента, професора, зав. кафедрою, до декана і проректора з гуманітарної освіти. Сьогодні він професор кафедри філософії та соціології Російського державного аграрного університету (МСХА) імені Тимирязева.

Як виявилось, ми з Сергієм Івановичем захистили докторські дисертації майже одночасно – у 2002 році. Таким чином між затвердженням теми моєї дисертації у Київському ІПК при університеті імені Т.Г. Шевченка у 1989 році і реальним захистом у лютому 2002 року пройшло 18 років. Коли сьогодні аналізуєш, чому це відбулося достатньо пізно, то стає зрозумілим, що тут потрібно виділити декілька чинників. Звичайно, була і певна інерція, сумніви. Але головне – 90-ті роки були дуже складними як в соціальному

плані, так і для мене особисто. Користуючись нагодою, хочу подякувати моєму науковому консультанту і старшому товаришу професору В.О. Лозовому, який передав мені не тільки певні знання, але і організаційні навички та моральні принципи. Також теплим словом згадую проф. Н.С. Корабльову. Треба було освоювати нову для мене справу завідування кафедрою, що вимагало концентрації усіх сил. Перші роки після розпаду СРСР також вимагали додаткових фізичних і духовних ресурсів. Так, спочатку йшло розширення номенклатури дисциплін, що їх необхідно було освоювати і читати. За ці роки більше 20 викладачів пройшли через нашу кафедру. Хто захистив дисертації і пішов шукати кращої долі, хто залишився. Але протягом останніх 30 років штат кафедри незмінно скорочувався. Відбулося об'єднання з кафедрою психології. 35 років на посаді завідувача кафедри був професор О.К. Чаплигін 1 вересня 2021 року його змінив професор ХНАДУ В.В. Бондаренко У зв'язку з об'єднанням змінили і назву кафедри. Тепер її повна назва – кафедра філософії та педагогіки професійної підготовки. У секцію філософських дисциплін входять усього 6 чоловік: проф. О.К. Чаплигін, проф. ХНАДУ Т.В. Ярмак, доценти Т.Г. Прохоренко, І.І. Чхеайло, Л.В. Філіпенко, ст. викладач О.Є. Сук; секція педагогіки і психології – проф. В.В. Бондаренко, доц. В.О. Чепурна, ст. викладачі І.В. Ткаченко, Н.Р. Разумовська. До кафедри також приєдналися доценти Є.М. Воронова, О.С. Губарева, Т.В. Герасимчук – викладачі іноземних мов, що мають сприяти прискоренню більш швидкому виходу колективу на міжнародний рівень.

Крім соціології і політології у різні роки вводилися такі дисципліни, як релігієзнавство, конфліктологія, етика і естетика, логіка. І їх також необхідно було забезпечувати програмами, конспектами лекцій, іншими методичними розробками, освоювати читання цих курсів. Зараз про ці курси (принаймні у технічних вишах і згадки немає). Більше того, соціологія і політологія перейшли у розряд «за вибором студентів». Тільки філософія, на захист якої викладацька спільнота об'єднала свої зусилля з академічною, вдалося

зберегти обов'язковою. А то б ситуація дуже нагадувала те, що відбувалося у Росії ХІХ століття, коли її також «відмінили», аргументуючи це тим, що «користі від неї немає, а шкода можлива». Але певні втрати все ж таки філософія понесла: відмінено кандидатський іспит в аспірантів, подекуди тишком-нишком закрили відповідні кафедри. Чи то наші керманічі, що з калейдоскопною швидкістю змінюють один одного у теплих кабінетах Міністерства освіти бояться відірватися від зручних крісел, і досі вважають, що тут, на місцях ми майже всі заражені «бацилою комунізму»? Для того, щоб упевнитися у зворотньому, достатньо їм відірватися від крісел і кабінетів, сісти у потяг і з'їздити у Харків чи Львів, або у Чернігів чи в Одесу.

Як би там не було, ми працювали чесно, намагалися виконувати всі вказівки, що давалися нам. І, чого гріха таїти, удавалися до хитрощів, якщо ці вказівки та шквал паперів був на грані можливого для виконання. Наприклад, вказівки й папери розкладалися на три купки: першу необхідно було виконати вже вчора, другу сьогодні, а третю можна було й не виконувати, або почекати, бо час від часу деякі застарівали, про них забували й ті, хто їх вимагав, і ті, хто мав виконувати.

Утім був час, звичайно, і для роботи, і для відпочинку...

Так непомітно промайнув час мого перебування на не такому вже й помітному, але все-таки відповідальному посту завідувача кафедри (як я казав: «на посту командира взводу»).

Підійшов вересень 2021 року, виповнилося 35 років, як я став керівником, і я зрозумів, що прийшла пора залишати пост і передати його більш молодому й енергійному – професору Володимирі Васильовичу Бондаренку.
